

ОКТОМВРИ

1

Къщата бе едноетажна и разполагаше с партер, с ивица асфалтиран двор и желязна порта с орнаменти към улицата, а в дъното с градинка. Наскоро боядисана в жълто-пепеляво, цвят, за който Розмарин бе научил от един негов приятел архитект, че е по-траен и устойчив на произволите на времето, тя се отличаваше от останалите сгради на улица „Трансилванией“¹ по фасадата си, отрупана с преливащи един в друг гипсови орнаменти. Тъй като прозорците на партера бяха широки колкото тези на етаж, но само наполовина на височината им и почти достигаха нивото на тротоара с долните ръбове на рамката си, любопитните минувачи можеха да забележат какво се случва вътре, ако госпожа Розмарин не се бе погрижила да облепи вътрешните прозорци с хартия имитираща млечно стъкло.

От стаите на партера, и двете към улицата, едната бе на бабата, а другата – трапезария за ежедневна употреба, която Мирча и Лиана бяха нарекли подигравателно „хол“, понеже всъщност семейството най-вече тук прекарваше битието си: тук ядяха, освен когато имаха гости, тук си почиваха и разменяха клюки, както и планираха целия си ден около старата кръгла маса с около дузина евтини столове, боядисани в кървавочервен цвят. Старият Розмарин обичаше да се унася в следобедна дрямка, за поне час, на дивана на тъгла до вратата, който бе и леглото на Мирча преди да си вземе гарсонирата в града и оттогава се случваше, доста рядко, да остане да преспи въкъщи. Поне г-жа Розмарин, прочута домакиня със своята енергичност и трудолюбие, само тук се чувства наистина в свои води, до голямата светла кухня, където има достатъчно място и за

¹ Тази улица, както и всички останали, описани в романа, са в широкия или в самия център на Букурещ. – Б. пр.

легълцето на слугинята Тинка. Излиза от трапезарията в широкото антре, голямо колкото коридора отгоре и ето ни в една истинска кухня с вратата вечно затворена, за да не се разнася из цялата къща миризмата на готвено, и отново пред килера, разделен на помещения за дърва и зеленчуци. Стаята на бабата е свързана, разбира се, с трапезарията, но има изход и към антрето, направо пред бетонното стълбище, което се издига от етажа със заоблени стъпала и площадка за почивка в ъгъла. В стената в дъното на площадката е сервизното помещение, откъдето минават обичайно всички обитатели на къщата, главният вход, като маркизата от синьо стъкло в двора се използва само когато дойдат гости.

Прекарвайки живота си най-вече на партера, семейство Розмарин икономисваше от светлина и топлина, дори не захабяваше от употреба хубавата мебел отгоре. Единствено Лиана, и особено от две години, откакто влезе в университета, нарушаваше старите навици, като се оттегляше все по-често в стаята си, за да чете или да размишлява. Стаята на Лиана, обявена за нейна територия от нея самата, бе салонът на етажа, със старата мебелировка, толкова добре запазена, че изглеждаше съвсем като нова, с пианиното и грамофона (радиоапаратът се чувстваше по-добре в коридора), с дивана, застлан с възглавници, с малкото дамско бюро в ъгъла на двата прозореца и въртящата се лавица за книги. Розмарин бе прекарал доста часове в разговори с момичето заради това, и още водеше такива, но напразно. Кой може да се разбере с днешните младежи? Още повече, Лиана бе добро и послушно момиче, не като другите нейни връстнички...

Етажът бе разделен, както и партерът. Над ежедневно посещаваната трапезария се намираше салонът с дълга маса за дванадесет души от буково дърво, кожени столове с висока облегалка, модерен бюфет и плот, ниски и до стената, няколко натюрморта, оригинални платна, закупени от „Алкалай“² по-

² Известна книжарница в Букурещ между войните. – Б. пр.

евтино, отколкото репродукциите. Над килера бе спалнята с двойното легло от орех, старо, солидно, с чекмеджета и скринове, с тайна врата към банята. Леглото бе с горната си част към стената откъм стълбището, а с долната към прозорците, които гледаха към двора. Слепената на калкан съседна сграда, издигната на техен парцел, който бе продаден в навечерието на войната, възпрепятстваше сега слънцето да свети през прозорците сутринта, както някога преди... Над антрето се простираше коридорът (старците го наричаха и него антре, както бяха свикнали отдавна), като в дъното бе друг малък килер, отделен само от бутафорна стена, а на другия край, се издаваше до средата на двора маркизата, със стъклена скърцаща врата и няколко стъпала към улицата.

Бе стара къща, може би на петдесет години, издигната от починалия чичо Попеску върху терена и със зестрата на бабата. Първоначално избените помещения ги нямаше, само килера и трите стаи, двете отпред и още една, където се намира днес сервизното стълбище, обикновена къща във формата на латинско Л. Едва по-късно, когато се бяха сдобили с известни авоари и особено, когато единствената мома, Дидина, бе тръгнала да се задомява, старецът бе счел, че би било добре да моделира къщичката така, че да може да приютява и младоженец. Тъй като зидовете бяха много солидни, бе сметнал, че ще бъде по-икономично да преобразува част от килера в партерни стаи, да добави само една стая и антрето и така да има всичко, което му трябва. Работи без архитект и му струва по-скъпо, отколкото ако бе издигнал още един ред къщи, понеже място тогава имаше достатъчно. Впоследствие, няколко години, след като Дидина стана госпожа Розмарин, се наложи да направи още една промяна, а именно да прегради входа към партера, който бе отвъд до маркизата, откъм едно затъмнено стълбище, където течеше вода като в резервоар, когато валеше проливно, и да построи масивното стълбище отдолу, сигурна връзка между долу и горе, между вътре и вън.

Докато живя старият Попеску, харен инатлив и авторитарен, си лягаше в спалнята с Фрусина, а Розмарин с Дидина спяха долу,

където е сега бабата с Бебе, най-малкият внук. Войната, както бе объркала всичко по света, бе разбила и обърнала наопаки всички къщни обязанности. Чичото бе забягнал в Яш. Нямахше да има нужда да тръгва от Букурещ, понеже бе минал шестдесетте, но се бе оказал страхливец и му бе щукнало, че немците щели да го обесят на „Пиаца Палатулуй“, понеже ги бе напсувал на висок глас, преди да се включим и ние в борбата, и дори се бе карал жестоко по този въпрос с един българин, който се бе осмелил да му противоречи. Розмарин, като държавен служител, бе евакуиран със заповед, като бе взел със себе си невястата и двете си деца, Лиана само на шест години, а Мирча малко по-голям, отколкото е днес Бебе. И така Фрусина бе останала сама да си пази къщата и спестяванията им, придобити с тежък труд. Насред всичките несгоди бе имал поне късмета да даде квартира на човечен немски офицер, чрез закрилата на когото бе успял да спаси всичко, дотам, че не липсваше и пирон дори, когато се върна от изгнание; немецът бе направил даже няколко подобрения, например асфалтирането на двора почти безплатно. И тогава свикна Фрусина да спи в партерните помещения, като остави немеца горе да разполага с всички стаи. В крайна сметка, тя, вдовица, бе останала долу, а горе се бяха настанили съпрузите Розмарин.

2

Александру Розмарин бе суров и опак човек. За шестнадесетте години, откакто заживяха заедно, си бе присвоил само тираничните пориви и гневни изблици на тъста си, но нищо от шумната веселост, която бе поддържала в къщата жизнерадостно настроение. Въпреки това, точно Розмарин бе избрал покойният за младоженец сред доста претенденти. Дидина бе само момиче на търговец, без интелектуални претенции (но успяваше да срича в *Универсул*³ на Казавилан⁴

³ Един от първите румънски ежедневници, съществува между 1884 г. и 1953 г. – Б. пр.

⁴ Луиджи Казавилан (1852 г. – 1903 г.) румънски вестникар от италиански произход, основател на *Универсул*. – Б. пр.

престъпленията и премеждията, сполетели хората навсякъде по света), без френски и без фасони, но единствена на родителите си, красива картинка и с нелоша зестра; ако не броим къщата, която фатално ѝ принадлежеше и още имаше стойност, дори и по онова време. Розмарин бе и тогава служител на Министерството на финансите, разбира се възможно най-нисък ранг. Попеску го бе набелязал за брачна партия, понеже му се бе сторил по-уседнал и без прекомерни претенции като другите, които направо си искаха да им се броят толкова и толкова хиляди леи. Розмарин не бе направил проблем за парите. Обичаше истински Дидина и въздишаше по нея. По това време бе симпатяга на външен вид и толкова свенлив, че старецът се опасяваше да не би да стане за смях пред мъжката част на рода. Омъжвайки отрочето си за държавен служител, търговецът се чувстваше горд и напълно устремен нагоре по социалната стълбичка. Тогава, както и винаги, държавният служител бе идеалът на румънеца да живее добре, без да работи много. Държавен служител бе определение за човек, който всеки месец взема сигурна и очаквана заплата, да гърми и да треци, може и криза да е, или пък изобилие, който по-скоро нищо не работи и въпреки това се издига непрекъснато в ранг, ако е окумуш, който има предимства навсякъде и във всичко, а на старини се сдобива и с пенсия до смъртта си.

Още по-лош бе станал Розмарин последните години, откакто живееше непрекъснато под заплахата да бъде изкаран предсрочно на пенсия, или да мине в резервния състав, или дори да бъде изличен от службата, чисто и просто поради някаква си причина, а причини се намират достатъчно, ако онези отгоре си поставят за цел да намерят. Бе на петдесет и осем години, от които тридесет и две в служба на държавата. Не бе много образован. Казваше, все пак, при необходимост, без други уточнения, че е завършил четвърти гимназиален клас. В личното му досие в министерството не се намираще никакво удостоверение за завършено образование, само декларацията, че документите му са се загубили по време на войната. Когато започна кариерата си в бюрокрацията, не се търсеха службаши по броя на завършените класове, а по лика им и по начина,

по който се представяха. Него го бе препоръчал и номинирал един депутат по онова време, Господ да го прости. Понеже имаше красив почерк и бе смирен и работлив, го запазиха докато остаря, а после не можеше да го мръдне никой заради натрупания му стаж в системата и привилегиите, които си бе спечелил. Тъй като се бе научил да се държи подобаващо с висшестоящите, си бе спечелил репутация на достоен служител, който бе считан за незаменим и за истински стожер. Що се отнася до издигане в йерархията, не му бе достигнал късмет. Бяха го задминали и свестни, и калпави кадри, някои поначетени, други с големи връзки. На него му бяха трудни единствено самата работа и задължителните метани. След войната изведнъж се бяха изсипали онези, окичените със сертификати и всякакви дипломи. Тогава се бе примирил напълно, особено когато го бяха направили все пак поддиректор. Разправяше на всички, че няма амбиции, че се радва да е встрани и да дава път на младите, че е техен ред сега да се борят и издигат. Дълбоко в себе си, обаче, се считаше за онеправдан. С богатия си опит трябваше да бъде днес генерален директор. Управлението на страната не се прави с дипломи; само практиката е тази, която те изгражда като истински служител на държавата. Хората бяха загубили трезвата си преценка, затова нещата вървяха от зле на по-зле. Непрекъснато се организираме и реорганизираме, така че не можеш да си представиш дори какво ще донесе утрешният ден. Когато си мислеше, че ще е добре да изкара още някой клас в училище, за да си подобри пенсията, се оказа понижен в шеф на служба, запазвайки заплатата и титлата си на поддиректор. Ето, жалваше се той, какво е признанието на държавата, на която е служил цял живот един честен човек.

Мислеше си за пенсията, понеже нямаше как иначе, но я искаше по-късно и възможно по-голяма. Мисълта го плашеше, понеже го задължаваше да се запита какво ще прави, когато няма да ходи всеки ден в офиса. Ще стои вкъщи по цял ден да се пречка на Дидина, или ще трамбова тротоарите, за да си убива

времето. Понякога си казваше, че ще се активизира в политиката. Веднага щом получи правото си на пенсиониране, ще се запише в някоя партия (непременно в тази на либералите, понеже национал-селяните се бяха отнесли брутално с държавните синекурни длъжности), ще говори на събирания, ще стигне до позиция на сенатор и ще настоява пламенно за реорганизирането на страната на базата на здравословни основи чрез утвърждаването на статута на държавните служители и увеличаването на доходите им. За тези неща и тем подобни, не възнамеряваше обаче да говори с друг, освен с невястата си, която бе напълно убедена в превъзходството му. Дори пред децата не се отпущаше да споделя, най-вече пред тях; каквито си бяха нагли, като всички днешни деца, можеше да се стигне до там, че направо да минат през него и да му припомнят, че никога не бе свързвал и три фрази заедно, не и в разговор или реч.

Винаги е бил много икономичен и домошар. Не му харесваше особено да идват гости, нито пък бе прекалявал с гостуването си другаде. Поддържаше отношения само дотолкова, че да не кажат хората, че е съвсем като от гората. Сега, откакто Лиана бе станала голяма госпожица, нещата трябваше да се променят. Момата нямаше как да бъде крита повече от хората. Трябва да излиза, трябва да приема гости. Днес или утре може да се омъжи. Тя държи повече на университета, блестяща студентка е, само отлични оценки, след година ще има и диплома на абсолвентка, с която да се похвали. През тези времена, в които дори на уличната жандармерия ѝ искат завършено образование, няма да ѝ навреди да си има и момата диплома, макар като резерва, за всеки случай. Макар че най-сигурната кариера за момите пак женитбата си остава, ако случат на добър мъж. Лиана не приема този начин на мислене, разбира се. Тя иска професия, да си изкарва сама парите, да може да бъде винаги независима и след като се омъжи дори. Не би понесла, казваше, да стигне до нечий харем. Жената трябва да бъде равна на мъжа, не негова робиня... Бе убеден, че животът щеше да нагласи теориите ѝ според своя ритъм. Едно домочадие, основано върху независимостта на съпрузите, е обречено да се разпадне толкова бързо, колкото се е и сформирало.

Старите не се месеха в малките приеми на Лиана. Идваха почти ежеседмично нейни приятелки, както и момчета, говореха, танцуваха на музиката от грамофона, бяха благодарни на чай, сладкиши, сладко, каквото имаше в наличност по принцип. Не представляваха никакъв значителен разход, нито пък създаваха проблеми. Повечето пъти Розмарин дори не се качваше горе в салона, където само щеше да притесни младежите с присъствието си. Самата Дидина се вясваше от време на време, за да не си помислят, най-вече момичетата, че се разграничава от нещата, които имаха значение за Лиана... Съвсем други бяха големите банкети с поканени гости, възрастни и младежи, като този, който се подготвяше за утре и заради който цялата къща, от седмица някъде, живееше в непрекъснато и приятно оживление. Подобни партита даваха два, най-много три пъти годишно, и от успеха им зависеше някак честта на семейството.

Важно и съвсем друго бе партито на първи ноември. Денят бе на рождения ден на Лиана, избран от нея преди три години, когато бе влязла в университета и я бяха видели хората. Първото бе и най-бляскавото: бяха дошли музиканти, бяха сервирали малко шампанско и празненството бе продължило до сутринта. Тогава кризата не бе толкова върла, колкото днес.

За утрешното парти Розмарин бе най-резервиран от всички. Отново се носеха из публичното пространство тежки вести за подмяната на държавните служители и понеже той се считаше неизменно за застрашен, искаше да си осигури някаква подкрепа в министерството, за да бъде поне предизвестен, ако се случеше някакъв катаклизъм. Затова покани няколко по-видни личности, с които да се посъветва и от които да научи новини. По въпроса с гостите обаче влизаше в конфликт с Лиана, която гледаше на това събиране като неин прерогатив и целеше да намали броя на възрастните. По обяд, например, се състоя доста оживено обсъждане, дотолкова че Розмарин се изнерви здравата, че интелигентна мома и с претенции не е в състояние да гледа по-сериозно на живота. Легна си огорчен, спа два часа, и се събуди

подпухнал и уморен. В стаята бе само Дидина. Лиана бе излязла с Тинка на пазаруване, понеже на другия ден бе неделя и големите бакалии бяха затворени. Бебе бе излязъл с баба си на кино. Розмарин се повъртя малко из къщата, после си взе пардесюто с дебелата подплата и избоботи:

– Я да се раздвижа малко и аз, че се чувствам замаян от толкова спане...

– Отивай, но да не стоиш вън, че е хладно, да не настинеш! – каза Дидина, без да си надигне носа от калкулацията на разходите по пазаруването, с които се бореше всеки следобед.

Старецът се забави още малко в двора, като погледна това-онова, излезе на улицата, вървя почти до Чишмиджиу⁵ и после се върна бързо вкъщи. Свечеряваше се, наистина се бе захладило и въздухът бе влажен, та го обзе страх да не настине, понеже колчем настинеше, го заболяваше гърлото, което го мъчеше три, четири дни, което налагаше да смърка ракия и да се напива здравата.

Тинка бе пристигнала междуременно натоварена с продукти. Лиана я бе оставила на „Каля Викторией“⁶, за да закупи още някои дреболии. Масата бе отрупана с пакети. Дидина ги разопаковаше един след друг, преглеждаше ги, възхищаваше им се, оценяваше ги. Розмарин си издърпа стол и започна да си взема ту от шунката, ту от сирената, докато жената го скастри:

– Съпикасвай се малко, Александре, не си малко дете... Или пък, ако си гладен, да ти донесе Тинка една чиния, та да ядеш като хората!

– Аз ли да съм гладен? – рече старецът с пълна уста, като продължи след пауза, за да смени темата: – Мирча няма ли намерение да намине от тук?... Ще идва ли утре, барем да знаем?

Сякаш въпросът бе засегнал невралгична точка, че госпожа Розмарин отвърна веднага с обвинение:

⁵ Най-старият обществен парк в Букурещ, Чишмиджиу е градска градина близо до центъра с красиво езеро и дървета; в действие от 1847 г., от едната страна е булевард „Елисабета“, а от другата булевард „Скиту Мъгурян“. – Б. пр.

⁶ Основен булевард в център на Букурещ със стара история, по продължение на който се намират повечето забележителни сгради, споменати в романа. – Б. пр.

– Учудвам се, че ме питаш, когато само ти си виновен момчето да е на тоя хал. Ти прояви слабост и си мислеше, че така си добър с него и сега гледай само...

Розмарин се почувства засегнат, застина на стола и каза с достойнство, за да маскира яда си:

– Младежите сега не са като по наше време, Дидино, не забравяй! Ако не му бе в характера, щеше да се разбере и не би правил това, което прави. Един здравеняк на двадесет и осем навършени години трябва малко поне да го е срам. Аз на неговата възраст бях женен и с дете, не с гарсониера!

– Детето трябва да се учи и оформя докато е малко, но и когато е голямо. Младежите могат да грешат, затова са младежи, но родителите са длъжни да ги възпират от изкушенията на злото и да ги насочват към правия път.

– Не те помня никога да си говорила като стара и послушна жена – каза Розмарин по-смирено, въпреки това неизменно спокоен, понеже и слугинята бе наблизко. – Хем ме кориш, че не го кастря, хем веднага скачаш колчем му кажа нещо...

Споровете по този въпрос, започнали отпреди десет месеца, след като Мирча бе взел жилището в града, нямаха край. Чувстваха се дълбоко унижени, че синът им, без да е задомен, не стоеше в къщата на родителите си. Бе мързелив като ученик и само старецът си знаеше колко му бе струвало да го прекара от един клас в друг, та да не си загуби стипендията и после, докато му изкара място на служител във Вътрешното, когато бе още в университета. Не бе дал и пукната пара в къщи, напротив, бяха му помагали многократно, макар и да знаеха, че харчи доходите си по жени и по гуляи. Убедиха се в правотата си, когато си взе гарсониерата, та да му се чудят всички почтени хора.

– Ако нашето момче, за което сме се жертвали толкова, не може да бъде с нас дори в такъв специален ден, тогава какво да кажа и аз, скъпи Александре? – измърмори госпожа Розмарин, охкайки от огорчение.

Старецът обаче отбеляза подигравателно:

– Какво да му се чудиш на Мирча, ако майка ти тъкмо сега се готви да ходи на кино?

– Остави, човече, не бъди толкова строг с горката баба, знаеш добре колко не ѝ понася на госпожата да скита по улиците, че е стара и болнава... Но ако не може да се отърве от Бебе? Или пък щеше да е по-добре да бе оставила детето да си изпати какво ли не по тези квартални киносалони?

3

– Да изчакам ли, госпожице?

– Ако ти доставя удоволствие...

– Много ли?

– До утре сутринта, мисля. Аз тук съм си вкъщи!

Като видя изумената физиономия на младежа, Лиана избухна в гръмогласен смях. Въпреки това, едва след като влезе в двора и затвори портата, продължи:

– Да, да, виж добре номера на къщата... Улица „Трансилванией“, 33!... И сега ти благодаря, че ме последва с такова упорство и ме изпрати до вкъщи. Поне ми прави компания, макар и да не ти отвърнах досега. Приятна вечер!

Изчезна в дъното на двора, като тананикаше иронично и почти се затича, сякаш я бе страх. Родителите чуха забързаните ѝ стъпки да се спускат по стълбището и момчешкия ѝ глас, който отекваше с такта на стъпалата в налудничава мелодия. Нахълта през вратата с оживление, което разпръсна тягостната атмосфера в стаята:

– Уф! Толкова съм изтощена, че две не виждам!... Тинкуцо, вземи бързо пардесюто и кожата и хайде горе!... На „Пиаца Палатулуй“ за мен се закачи един кавалер и не ме остави до вкъщи! Направо нямам думи! Само глупости говори! Жалко за него, че иначе хващаше око... Какво ще кажеш мамичко, хареса ли ти това което напазарувах?... Страхотни нещица, нали? И не харчих повече от предвиденото, даже си взех и нещичко за душата...

Майка ѝ я изпиваше с очи от обич и възхищение. Розмарин мигаше с умиление, одобрявайки всяка нейна дума. Даже и Тинка, обичайно начумерена, сега бе озарена от усмивка, която разтягаше

широкото ѝ лице. Лиана бе разглеждана вкъщи много повече от Бебе дори. Най-вече, бабата я боготвореше, особено заради несравнимо доброто ѝ чувствително сърце.

– Как да не се закачат за Вас, госпожице, благородниците, като сте толкова красива? – каза изведнъж Тинка, прекъсвайки думите на Лиана.

– Хайде сега и ти! – измърмори Дидина с доволен намек.

Розмарин се подсмиваше, докато Лиана викаше весело:

– Красива ли съм, Тинкуцо?

Плесна с ръце и се понесе с танцови стъпки из стаята, сякаш бе чула голяма новина. После, след като Тинка излезе с дрехата и кожата, седна на масата, започвайки да преглежда внимателно покупките в светлината на утрешния ден.

Бе свикнала да получава комплименти и въпреки това ѝ доставяха удоволствие откъдето и да идваха. На улицата мъжете извърщаха глава след нея, сякаш бе разпръснала неустоима магия около себе си. Лицето ѝ на учудено и невинно момиченце, с естествена руса коса, с възпълни бузи, с малко предизвикателно носле, не я различаваше от мнозинството хубавелки, които придават на букурещките улици, иначе почти незабележими, толкова симпатичен изглед. Очите ѝ обаче очароваха с тъмносиния си цвят с виолетови оттенъци, засенчени от дългите руси мигли, като в златно гнезденце. От погледите им извираше интелигентно любопитство, вечна въпросителна, и, още повече в моментите, когато не си даваше сметка, странен трепет, неспокойна меланхолия, като скрито предупреждение. Устата ѝ бе чувствена и извита с пълни устни, винаги обилно начервисани. Понеже отвъд тях, не носеше никакъв друг грим, а прекомерното червено, изразходвано върху устните, изглеждаше като предизвикателство, което привличаше вниманието, подчертавайки живината на очите. Стройна, с тънка талия като фиданка, с отривиста момчешка походка и движения, без калкулираната неподвижност на кокетките, вечно погълнати от това да не си развалят дълго поддържаната красота, ѝ отиваше каквото и да правеше, както

й подхождаше съвършено каквото и да облечеше. В плътния ѝ глас, контрастиращ с бузите ѝ като на кукла, вибрираха меки галювни полутонове с иронични нюанси.

– Мамичко, да знаеш, че се отбих във фризьорския салон и ти запазих и на теб час за утре сутринта в десет! Отиваме заедно! Искам да бъдеш като кралица на нашето чаено парти, да биеш всички кокони, да няма нито една по-красива и кокетна от теб!

Дидина се усмихна, отвърщайки с неподправена скромност:

– Дали за мен става дума тук?... Аз съм стара вече, изживяла съм си живота. Ти да бъдеш, и да...

– Да ме прощаваш, коконо! – намеси се Розмарин. – Каква старица тук?... Има право Лиана, пълно право! На кукличка да се направиш утре, че можеш да си сложиш каквото си искаш!... Ако госпожицата е толкова красива, на кого прилича тя, да не би да е на мен?

– Лиана прилича на баба си, да запомниш това и ти, колко бе красива тя само...

– Да не би ти да си имала някакъв кусур? – настоя старецът.

– Я виж колко галантен е татко! – радваше се Лиана. – Браво, татко! Така ми харесваш и ти отива, не да си начумерен и суров и...

Стаята, за икономия, бе осветена само от една електрическа крушка, достатъчно силна, висеща от тавана над масата в огромен абажур от розова коприна. В печката на теракота, с вратичката отворена, тлееше остатъчна жар, която бе догоряла почти напълно.

– Струва ми се, че огънят е напълно угаснал – каза Розмарин, сякаш в опита си да потисне плъзване на мисълта в грешна посока.

Госпожа Розмарин понечи да стане, но Лиана скочи:

– Остави, мамичко, че аз съм по-млада!

4

След около час се чу шум в стаята на бабата, където бе тъмно и вратата се бе ударила в стената.

– Пристигна баба! – каза Лиана. – Как ли е влязла, без да усетя въобще?

Бабата с внучето се бяха промъкнали в къщата като да бяха гузни и да искаха да отложат, ако е възможно, избухването на бурята. Бе предвидила всичко бабата и бе казала на Бебе по пътя: „Сега да видиш какъв скандал и кавга ще се вдигнат!... Така е като не ме слушаш въобще и ме държиш там, за да видиш филма два пъти!“

– Какво ви става с Бебе, та стоите до по среднощ по улиците? – започна Дидина, ядосана.

– Какво да бъде, мамичко? – извика детето нацупено, като искаше така да парира лавината от обвинения. – Ходихме на кино и останахме до края на програмата. Толкова.

– Не, мамо, че госпожата трябва да има повече акъл от теб! – продължи Дидина. – Детето няма акъл, щото е дете, но ти, госпожо, би трябвало...

– Какво да ѝ пука на госпожата, да не би за нещо да я е грижа! – добави Розмарин.

Пороят от морални възражения се изсипа целият върху бабата, която, свикнала, се събличаше мълчаливо в тъмното, поставяйки на обичайните им места, дрехата, шапката, жарсето, шала. Бебе, разглезен и със сигурен имунитет срещу нападки, се опитваше да си ги надене, като влачеше след себе си незнайно каква дреха, което, разбира се, никой не забеляза, все пак бе само дете.

Над седемдесет години бе бабата. В последно време бе отслабнала и сякаш се бе снижила на ръст. Държеше се все пак добре, не боледуваше и помагаше в цялостното домакинство наравно с Дидина и Тинка. На бялото ѝ сухо лице, фините бръчки около очите и в ъгълчетата на устата, напомняха на ободрителна усмивка. До ден-дневен, когато се усмихва, се озарява цялата къща. Говореше се за някогашната ѝ красота като някакво чудо, като неизменно се добавяше колко бе честна, така че дори злите езици не можеха да изкарат нищо против нея.

Откакто остана вдовица и живее от това, което ѝ подадат децата, въпреки че имотът и къщата са нейни, зестра от родителите, се бе превърнала в изкупителна жертва на всички

семејни вини, споменати по време на спорове. Врз неа изкарват всичките си несгоди, понеже тя е спокойна и предпочита да ги остави да преминат покрай неа, отколкото да започва кавга. В това отношение, прилича съвършено на Лиана, която също мрази циганиите.

Розмарин в началото ѝ казваше „майко“, както и Дидина; само когато бе ядосан ѝ казваше, както и днес, „тъщо“, а когато бе в добро настроение, „мадам Фрусина“ като да бе непознат. Когато Мирча, в първите години на детството си, я бе кръстил „бабка“, всички я бяха нарекли така после, докато Лиана свикна да ѝ казва „бабичко“, след което и другите я последваха. Най-накрая сега всички се обръщаха към неа с „бабо“, както ѝ бе казвал и Бебе, когато бе съвсем малък, вместо „стара майка“; името „мамичка“ бе запазено за Дидина.

Бабата бе, въпреки това, интимната довереница на всички, дори на Тинка. Блага, изслушваща, пазеше свято всяка поверена тайна и не разнасяше никога думите от един на друг. Лиана обичаше най-много от всички внуци и ако се молеше на Всемогъщия, то бе да ѝ даде дни живот, за да може да я види булка. Бебе оставаше да спи в стаята ѝ. Добре се разбираха двамата. Говореше му и се съветваше с него, като да бе голям човек. Понякога той се държеше нагло и си правеше оглушки, но в други случаи се държеше толкова сладко с неа, че с това изкупваше всички свои прегрешения...

След като отново ги нагласи тактично на местата им, бабата се заметна със забрадка да не настине, премина в трапезарията и седна на масата. Бебе, нацупен, се намираше на работа в един ъгъл. Лиана, за да го успокои, му бе донесла сандвич с шунка. В знак на протест, обаче, детето отказа. Едва след много ласки и целувки, успя да го смили. По този начин вихрушката бе потушена, най-вече благодарение на настояванията на Лиана да не се прави скандал в навечерието на рождения ѝ ден. За да закрепим напълно мира, Дидина каза по-благо:

— Не е чудно, че ви е обзел глад от толкова кино, да върви по дяволите, че на мнозина е взело акъла... Я вкуси, майко, че сигурно и ти си огладняла, докато си хортувахме тука...

– А, не, няма да си развалям апетита преди вечерята – отвърна бабата просто. – Хубави и стойностни неща е накупила Лиана. Ще бъде истинско изобилие като в Палата утре.

– Така ли е, бабичко? – попита Лиана, като доведе и Бебе на масата. – Дори не можеш да си представиш колко малко се похарчи в сравнение с предходните пъти.

– А ти кой филм гледа, юначе, та така си навири носа? – попита Розмарин с веселие, което изглеждаше някак насилено.

Детето избухна с ентузиазъм:

– Татко, слушай какво ще ти кажа, трябва да отидеш и ти и да го видиш непременно! Най-страхотният филм за авиация, похубав дори от *Ескадрилата на смъртта*... Истинско чудо, татко! Казах и на баба, че по-добре да се самоубия, отколкото да не стана летец!

Старецът измърмори с горчива усмивка, като погледна към бабата:

– Разбира се! Или летец, или шофьор, или ключар...

– Ще видиш ти, като порасна! – каза Бебе дръзко. – Да не мислиш, че тогава вас ще питам?

Бабата млъкеше. Не искаше да се опитва да схваща алюзията на Розмарин, за да не измени разговора, както миналото лято. Тогава през цялото време вкъщи се говореше само за Бебе заради входящия изпит, който трябваше да положи в гимназията „Лазар“ и който изпълваше всички със страх, понеже детето, макар и да имаше удостоверение за четвърти начален клас с много добри оценки, не знаеше нищо и дори не четеше, за да се подготви поне малко, разчитайки само на влиянието на баща си. Така, един ден, помолена от Бебе, бабата бе изразила мнението, че би било по-добре да оставят детето да влезе в професионално училище, че му е по-приятно да учи неща за механиката, отколкото да си блъска главата и да се рови в книгите, особено след като така се бяха завъртели времената, че с тези болшевики, революции и войни, сякаш най-сигурното нещо бе добрият занаят, че хората винаги ще имат нужда от дрехи или инструменти, както и че занаятчията не умира от глад, че дори и

владетелят Михай⁷ изучава и той занаят... Не бе успяла да свърши, понеже всички си бяха отворили устите, за да я възпрат: вижда се, че се е вдетинила, за да си мисли за такива глупости; тоест цялото семейство Розмарин ли се бе оказало на този хал, че да си прашат децата да стават обучари? „Но колко деца имаме, Господи Боже?...“ Дидина започна да плаче, взе в ръцете си Бебе: „Скъпият той на майка, слушай, та да не те направим обучар...“ Най-накрая последва страшна шумотевица и възмущение, което се вижда най-вече, когато се отправят повече или по-малко упреци за дреболии.

Междувременно Розмарин бе продължил спорните теми, шеговито от негова страна, с детето, а Дидина надигна изведнъж глава в недоумение:

– Да не идва някой?... Сякаш чух вратата на стълбището... Я виж, Александре, да не е някой непознат и да се качи горе, че да се окажем нападнати от някакви взломаджии!

Докато се мръдне старецът, вратата се отвори и на прага се появи Мирча, усмихнат и в кафяво пардесю, с бял копринен шал, напомаден и нагласен както винаги.

– Я виж ти, господинът е благоволил да намине да ни види! – каза Розмарин. – Е, браво, за нас е голяма чест!

Мирча се почувства обиден, но се въздържа да реагира и ги прегърна бързо и за кратко един след друг, като каза небрежно:

– Всеки с грижите си... И аз си имам достатъчно мои. Иначе, какво ти се струва толкова забавно – че и пет дни не са минали откакто обядвах тук за последно?

– Пет дни? – отговори като ехо бащата с потиснато възмущение. – И още пет дни ли да не минеш оттук е нормално за теб? Да не си случайно в друг град, или си затрупан от работа?... Ехе, момчето ми, може да си голям и да се мислиш за умен, но това, което правиш не е красиво, нито пристойно! Ние сме си ние, мълчим и те подкрепяме, но хората те виждат и те съдят, и бъди сигурен, не те съдят добре!

– Остана си досадник, лишен от всякакъв такт, да ти кажа пък аз това! – избухна младежът. – Не е влязъл човек още и почваш да го

⁷ Михай I (1921 г. – 2017 г.) е последният крал на Румъния, управлявал между 1927 г. и 1930 г. и 1940 и 1947 г. – Б. пр.

назидаваш! Я, по-леко я карайте с наравоученията и съветите! Мъж съм и...

– Розмарин го прекъсна презрително:

– Мъжете като теб...

– Разбира се! Какво да те правя като гледаш света през очила от преди тридесет години? Хората се променят, вървят напред. Друг живот живеем ние, различен от този от твоето време. Миналото е мъртво. Вейт нови ветрове, нови желания, нови обичаи. Млад съм и искам да живея! Ти би желал да съм дърт като теб!

– Аз бих желал само да се държиш пристойно! – каза Розмарин.

– Имаш уникалната дарба да изнервяш всички наоколо! – извика Мирча, като започна да се разхожда нервно напред-назад из стаята.

Никой не си бе и помислил да се меси в неочаквания сблъсък между баща и син. Споглеждаха се всички, ужасени, ту един, ту друг. Сега, след паузата, която се бе получила от крачките на Мирча, Дидина изрече уплашена:

– Боже, какво за Бога се словихте така...

– Наистина! – каза Мирча, опитвайки се да се успокои. – Аз съм виновен, че кипвам заради някакви врели-некипели, които той ми сервира хиляди пъти със същата деликатност!

Седна рязко на масата между бабата и Лиана и попита с друг глас, благ, но все така насилен:

– Как я караш, скъпа бабо? Добре, здрава и в настроение?

После, без да изчака отговор, добави за останалите:

– Я, кажете ми какво става с тоя банкет? Пуснахте ли поканите вече? Отговориха ли всички? Ще има ли доста народ?

Въпросът успя да разпръсне изведнъж сгъстената мрачна атмосфера. Лиана му сервира веднага серия от обяснения, допълнени обилно от Дидина и дори от Розмарин, на когото бе минало лошото настроение, понеже иначе бе с добро сърце и не гледаше на семейните спорове като на трагедия.

– Слушай, Лиана, Гаврилеску покани ли ги? Ще идват ли? – каза Мирча с явен интерес.

– Разбира се! – одобри Лиана. – И аз говорих с Нина и нямам търпение да дойде неделя утре сутринта!

Лиана се усмихна съзаклятнически. Гаврилеску бе поддиректорът на персонала в Министерството на финансите. Щерките му, Анджеа и Нина, останали от малки без майка, бяха израснали в прекалена свобода и им се носеше славата, че са пропаднали. Мили, елегантни, кокетки, се харесваха обаче доста на младежите. С Лиана се намираха на гости и приятелска задумка от училище, макар и да не бяха завършили гимназията. Към Анджеа изпитваше по-малко симпатия, считайки я за много лицемерна. Но и с Нина не я свързваше истинска интимност до прочувствени споделяния на тайни. Мирча обаче явно я обичаше доста отпреди, може би от година. Лиана подозираше, че иде реч за любов в напреднала фаза и че брат ѝ си бе взел къща в града специално за Нина. Пазеха се и двамата от нея. Когато попита Мирча, той отвърна уклончиво: будно интелигентно момиче, ухажва я само така, както и всички други. Въпреки това, Нина я бе помолила веднъж да я заведе при Мирча, за да види и тя как изглежда една гарсониера, понеже още не била виждала. Ходиха двете, скоро след като Мирча се нанесе там, а Нина дори се изтегна на шега на леглото му.

– Много добре! Много добре! – повтаряше Мирча. – У Гаврилеску са и хляба, и ножа в министерството, може и да помогне на татко при нужда, няма да е лошо да се сбlijим!... Надявам се обаче, че ще има достатъчно младежи, за да не се отегчават госпожиците!

– Само да не прекалим със старчоците на татко, че не миряса, докато не покани всички, до последния нафталинов екземпляр! – каза Лиана, поглеждайки засмяна Розмарин, който кимна с глава и промърмори:

– На нафталините разчитаме, не на контетата!

– А, да не забравя! – каза припряно младежът. – Да знаеш, че поканих и Ремус Оломан, вестникаря от *Фулджерул*⁸, трябва да го знаеш по име, че статиите му са написани винаги на първа страница, отбира и от литература... Много симпатичен младеж. Отбива се понякога и в министерството. Прие с радост. Ще пристигнем заедно и ще доведем и Коралия.

– Възхитително! – зарадва се Лиана. – Какво ли би било, ако драсне някой ред във вестника и за нашето чаено парти!

Лека-полека всички се оживиха. Започнаха да хранят надежди, първо плахи, сетне все по-дръзки. Банкетът бе претекст за една по-близка среща с бъдещето. Конусът от светлина изпод тялото на абажура ги приближаваше още повече, сякаш очертавайки върху главите сребърна следа, като така им придаваше изражението на наивни конспиратори, опълчили се против съдбата. Гласовете се смесваха, ставаха по-сладки, в хармония на голямо доверие. И Тинка, в кухнята, припяваше увлечено някаква си нейна песничка, провлачена и изпълнена с тъга. Казваше се Флоаря⁹, но Дидина ѝ бе сменила името, когато я бе наела на работа, понеже дълги години бе имала друга, Тинка, и бе свикнала с нея. Бе арделянка¹⁰ от селище до Сибиу и бе дошла в Букурещ да слугинства, само да спести малко пари и после да се върне къщи и да се омъжи. Дидина я чуваше сега как пее, но не се възмути, както би направила друг път, а си помисли умилена: „Горката! Кой знае какво ѝ е на сърцето!“

По навик Розмарин все въздишаше, но пред лицето му и в думите му потрепваше полъхът на щастието. Обясняваше красноречиво как непременно ще се сближи с Гаврилеску. Ако наистина застанеше на негова страна, вероятно щеше да бъде напълно спокоен. Гаврилеску прави цялата закваска с персонала. Директора въобще не му слиза от устата. Това, което казва Гаврилеску, е свято. И какво толкова ще му струва да обяви категорично на директора и комисията и, при нужда, и на

⁸ Вестник от периода между войните, който се появява за първи път в края на 19-ти в. – Б. пр.

⁹ Цветелина (рум.). – Б. пр.

¹⁰ От румънската област Ардял (Трансилвания), област с масивно немско и унгарско малцинство. – Б. пр.

министъра: „Розмарин трябва да остане на работа. Не е достигнал пределната си възраст и дори и когато я достигне, няма да можем да се лишим от господина. Отличен служител... Напротив, заслужава издигане в йерархията, понеже ще се отворят и места и така ще получи и той някакво удовлетворение за безценните услуги, които е извършил за държавата!“

Всички бяха на същото мнение, включително Мирча и Лиана, които понякога мислеха различно и, с младежката си прямота, му казваха направо, че е посредствен служител и напразно се е вкопчил в позиция, която би подходжала на някой умен и добре подготвен младеж, каквито ги има в изобилие и без служба. Мирча също се надяваше, че Гаврилеску ще подаде ръка на стареца, че да не го вижда как трепери непрекъснато от страх, че може да бъде отстранен, и заяви мистериозно, че в крайна сметка Гаврилеску ще трябва да заеме по-ясно становище. Лиана се усмихна. Колко щастлива би била и тя да знае, че баща ѝ е спокоен! Угриженото му изражение поддържаше къщата в състояние на непрестанен смут и огорчение. Само така ще може и тя да се подготви по-добре за изпитите в края на следването, да завърши, да си намери работа някъде и сетне...

Дидина и бабата се усмихваха безспирно. Радостта се бе настанила на лицата им като маска. Бяха благодарни да видят всички доволни. Терзанията на Розмарин не ги разбираха много. Ако му дадат прилична пенсия, без да работи, дори и да е по-малко от заплатата, защо да продължава да се тормози излишно? Не смееха да му го кажат, за да не се вкисне още повече, но помежду си говореха и не можеха да разберат. Най-голямата им грижа бе за децата: Бебе да има нужното и да учи, поне да изкласи, Мирча и Лиана да се настанят в собствени къщи и да се осъществят в живота. За Мирча се притесняваха по-малко. Има си службата; когато му дойде времето, ще си намери късмета. Момчетата се женят сега и сами, дори не си правят труда да питат клетите си родители. За Лиана обаче изпитваха моменти на паника. На тях, които се бяха задомили на осемнадесет години, им се струваше, че мома на двадесет и една си е почти старлица. Лиана още не искаше да говори сериозно за брак.

Харесваше ѝ да кокетничи, да бъде ухажвана и да е обсаждана от обожатели. Тези със солидните намерения не смееха да се приближат от страх вероятно да не бъдат отхвърлени. Това бе и Дидинината болка и затова я бяха сшоквали толкова пъти, разбира се напразно.

Възползвайки се от топлата атмосфера, Дидина повдигна въпроса и за бъдещето на момичето. Много ѝ се искаше да може Лиана да има късмет да вземе някой офицер. Не съществува по-добра професия от военната. Нито една страна не може без армия и армията ще бъде винаги над всичко друго. Каквато и криза да има, армията трябва да получава полагащото ѝ се навреме. А офицерът е уважаван и приеман добре навсякъде, дори в Палата, тъй като офицерската съпруга е като кралица. Да се добави към това, че си има и ординарец и не ѝ се налага да се мъчи с ленивите и крадливи прислужници, каквито са всички...

Лиана слушаше със сведени очи, с лакти на масата, с челото, подпряно с лявата длан. На ъгълчето на устата ѝ играеше начеваща иронична усмивка. Плановете на майка ѝ я забавляваха. Точно офицер! Изпитваше ужас от офицерите, тъй като ги считаше за прости, арогантни, грубияни и кухи. След време, за да направи нещо, се надигна на крака и започна да прибира пакетите, които бяха останали на масата.

Докато под розовия абажур надеждите и плановете се носеха, полюшвайки се като нематериални създания, наблизко, в кухнята, отекна бумтене, метално, остро и рязко, подобно на удари с чук. Първо сякаш никой не го чу. Розовите думи се извисяваха и сплитаха омагьосаната паяжината, която забулваше цялото помещение в пръхаци копнежи и тайни.

— Много ми се ще да ти спретнем възможно по-бързо една хубава сватба, каквато не е имало още в Букурещ! — продължи Дидина с такова унесено изражение, че сякаш възвърна цялата си нявгашна крехка нежност. Колкото и да похарчим, не ми пука! Поне това искам да свърша!

– О, Боже! – охкаше и бабата. – Макар това да ми даде добрият Господ, да доживея и аз тоя ден, че по-горда булка от нашата Лиана няма да е имало откакто светът го има!

– И ако пожелае Онзи Отгоре да бъде повишен дотогава, после да знаете, че ще се напия! – каза Розмарин почти тържествено. – Не съм се напивал не помня и аз откога, но тогава ще се отпусна, ей така!

Изведнъж настъпи мълчание. Лиана, на крака, остана неподвижна, с поглед към крушката, чиято светлина обливаше лицето ѝ и очертаваше в косата ѝ златни проблясъци. Сърцето ѝ биеше в гърдите в ритъма на бумтенето отвън, тъй като ударите се премесваха слухово с маминия брътвеж за сватба и булка. В душата ѝ обаче проникна безпокойство, смътно и странно, което не можеше да пропъди.

В тази тишина ударите отекваха толкова силно и пронизително, че всички ги изслушаха няколко мига в пълно объркване, като да идваха от друг свят. Сетне, отърсвайки се от това състояние, имаха впечатлението, че нещо се срина в душите и че в стаята внезапно бе проникнала вкочаняваща студена вълна. Самата светлина сякаш бе отслабнала, изтъняла, ставайки почти пепелява.

– Какво се е разблъскала оная шантавата там? – попита Розмарин със странен глас, продължавайки сетне все по-ядосано: – Тинко!... Тинко!...

В същото време Дидина натисна висящия бутон под лампата. Нервното бръмчене на звънеца се премеси за миг с ударите, като постепенно замряха и двете. Прислужницата се появи на прага.

– Какъв е тоя шум, който дигаш, бре момиче? – посрещна я сурово Дидина.

– Господарката каза да пасирам първо захарта за тортата – каза Тинка спокойно.

– Какво да пасираш? – извика Розмарин. – Съвсем си мръднала!

– Господарю, не съм виновна аз, че тепсията...!

– Тепсията, та тепсията! – имитира я Розмарин още по-гневен. – Каква тепсия, бе тъпанарке?... Да не съм те чул повече, разбираш ли?

Никаква тепсия!... Не искам думкане и скандали, разбра ли?... Да? Хайде да те няма!

– Но господарю, ако тепсията...

Тинка си тръгна мърморейки, като остави след себе си диря от тъга. Дидина отбеляза, опитвайки се да я извини:

– Аз ѝ казах да пасира захарта и ядките за тортата, но в седем, не сега... Напълно е откачена, няма какво да направиш!

Сетне, смекчавайки гласа си, като да се бе опитала да подеме нишката от преди малко, се обърна към Лиана:

– Е, какво ще кажеш, кукличката на мама? Ще те видим ли скоро булка?

Но въпросът ѝ прозвуча сега фалшиво и отсечено. Лиана се изнерви:

– Остави ме на мира, скъпа майко, с твоите офицери и ординарците им! Не забелязваш ли, че си станала смешна?... Я, по-добре да се кача аз горе!